

Uniwersytet Opolski. Wydział Nauk Społecznych

ANNA DANUTA WEISSBROT-KOZIARSKA

aweiss1@wp.pl

*Asystent osoby starszej. Konieczność kształcenia
do nowej specjalności w pracy socjalnej*

Assistant Elderly. The Need to Education to New Specialization in Social Work

STRESZCZENIE

Obserwowana obecnie dynamika procesów demograficznych skłania do podjęcia działań, które będą sprzyjały realizacji potrzeb i oczekiwań osób starszych. Dotyczy to zarówno polityki społecznej państwa, jak i konstruowania programów edukacyjnych, które pozwolą na przygotowanie specjalistów zapobiegających ekskluzji społecznej seniorów. Nie można tego zrobić byle jak, gdyż zmiany demograficzne, których jesteśmy świadkami, implikują szereg konsekwencji ekonomicznych, społecznych, kulturowych i edukacyjnych, których elementem są osoby starsze. Stale rosnąca liczba osób w podeszłym wieku i coraz większa ich aktywność społeczna wywołały konieczność zawodowego kształcenia specjalistów w zakresie asystentury osobom starszym, pojmowanej interdyscyplinarnie, jako elementu szerzej rozumianego systemu opieki i wsparcia osób w podeszłym wieku.

Słowa kluczowe: asystent osoby starszej; wsparcie; opieka; pomoc; kształcenie; specjalność

WPROWADZENIE

Nikt już dzisiaj nie ma wątpliwości co do tego, że będzie coraz więcej osób starszych, którzy będą wymagali nie tylko organizowania im czasu wolnego z powodu wydłużającej się aktywności życiowej, ale także będą potrzebowali opieki i wsparcia. Problem ten dotyczy wszystkich krajów wysoko uprzemysłowionych, w których na skutek szybkiego rozwoju nauk (w tym głównie medycyny,

psychologii, socjologii czy pedagogiki) ludzie żyją zdecydowanie dłużej i cieszą się lepszym stanem zdrowia. Dlatego konieczne jest przygotowanie młodych ludzi do realizacji zadań społecznych, które pozwolą osobom starszym w pełni wykorzystać swoje siły w ostatnim etapie życia. Wbrew pozorom nie jest to zadanie łatwe. Nie chodzi tu tylko o podanie leków w odpowiednim czasie czy pomoc w wykonywaniu czynności dnia codziennego, lecz zdecydowanie chodzi o coś więcej – konieczność maksymalnej inkluzji seniorów do życia w rodzinie i społeczności lokalnej przez umożliwienie im dostępu do wszystkich dóbr, jakie proponuje współczesny świat. Zadanie to może ułatwić tylko profesjonalnie przygotowana jednostka, która musi posiadać odpowiednią wiedzę i określone umiejętności oraz prezentować konkretne wartości (w tym moralne czy religijne). Nadszedł czas, aby zająć się profesjonalnym kształceniem asystentów osób starszych w kierunku rozwiązywania problemów jednostek z tej grupy społecznej, których ekspansywnie rosnąca liczba jest znakiem naszych czasów.

SYTUACJA SPOŁECZNA OSÓB STARSZYCH

Wzrost tempa procesu starzenia się społeczeństwa, poza zmianą postaw i zachowań prokreacyjnych, wzorców i relacji rodzinnych, migracji zarobkowych czy wydłużania przeciętnego okresu trwania życia, jest jedną z cech charakteryzujących zmiany demograficzne, jakie obserwuje się w Polsce w ostatnich latach. Szybka depopulacja i starzenie się ludności stanowią poważne wyzwanie dla polityki społecznej. Wymuszają one konieczność dostosowania działań gospodarczych kraju i organizacji życia do potrzeb coraz większej liczby osób starszych. Zagadnienie to stanowi przedmiot wielu badań i analiz różnych instytucji zajmujących się dynamiką zjawiska starzenia się ludności. Głównie chodzi w nich o wypracowanie takiego systemu emerytalnego, który pozwoli osobom starszym żyć na godnym poziomie przy jednoczesnym uwzględnieniu rosnących wydatków na opiekę medyczną i usługi adresowane do ludzi starych.

Zjawisko, jakim jest starzenie się społeczeństwa, przybiera coraz szersze kręgi i staje się priorytetowym problemem w wielu krajach, w tym głównie wysoko rozwiniętych. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele. Jedną z najważniejszych jest spadek liczby urodzeń, będący efektem zmian w mentalności głównie młodych ludzi, którzy dążąc do uzyskania wysokiej pozycji społecznej, koncentrują swoją uwagę głównie na robieniu kariery zawodowej, dążeniu do awansu i sukcesu kosztem zawierania związków małżeńskich i posiadania dzieci. Zachowanie to jest dodatkowo wzmacniane przez niskie płace, bezrobocie i kryzys gospodarczy, z czym boryka się współcześnie wiele krajów. Kolejną przyczyną wzrostu tempa starzenia się społeczeństwa jest odzwierciedleniem rozwoju wielu nauk, które odgrywają znaczącą rolę w procesie wydłużania ludzkiego życia (w tym głównie medycyny). Osiągnięcia te pozwalają ludziom dłużej cieszyć się dobrym stanem

zdrowia, higieny i społecznej aktywności. Istotne znaczenie dla procesów demograficznych ma dynamizm i skala migracji będąca skutkiem wielu reform gospodarczo-politycznych. Przyczynia się ona do przemieszczania się ludzi młodych na teren innych krajów w celach zarobkowych. Zjawiska te powodują, że mamy współcześnie do czynienia z ogólnoeuropejskim problemem starzenia się społeczeństwa polegającym na ciągłym „zwiększaniu się udziału ludności w starszym wieku w ogólnej liczbie ludności” (GUS 2016). Proces ten pociąga za sobą wiele problemów, z którymi muszą radzić sobie nie tylko politycy zajmujący się demografią ludności, ale też same osoby starsze. Nie zawsze bowiem polityka społeczna państwa jest w stanie zapewnić seniorom odpowiednie warunki bytu i sposoby funkcjonowania. Zadanie to utrudniają nie tylko utrwalone schematy i sposoby myślenia ludzi o seniorach, ale także często sami seniorzy nie ujawniają swoich problemów, obawiając się pogorszenia sytuacji, w której przyszło im żyć.

Seniorzy częściej niż inne grupy społeczne, z powodu zmian, jakie zachodzą na skutek cywilizacyjnych przeobrażeń i tych wywołanych samym procesem starzenia się, są narażeni na wykluczenie społeczne i marginalizację. Źródłem jest sytuacja ekonomiczna wielu osób starszych, która często nie przystaje do warunków, jakie wytworzyły się w naszym kraju po 1989 r. Zbyt niskie dochody ograniczają seniorom dostęp do uczestnictwa w proponowanych aktywnościach lokalnych bądź uniemożliwiają im korzystanie z osiągnięć najnowszej medycyny, w tym z rehabilitacji i opieki geriatrycznej. Najprościej mówiąc, nie stać ich na to. Dodatkowym utrudnieniem jest ograniczona możliwość poruszania się i przemieszczania, związana nie tylko ze stanem zdrowia fizycznego, ale też często z niemożliwością dojazdu do większych zbiorowisk miejskich, gdzie oferta wsparcia społecznego funkcjonowania osób starszych jest zdecydowanie bogatsza w porównaniu z tym, co proponują małe środowiska wiejskie. Co z tego, że duże miasta czy gminy opracowują strategie polityki senioralnej, korzystając w tym celu ze środków unijnych czy innych źródeł finansowania projektów dla seniorów, skoro wiele z tych propozycji nie dociera do adresatów? Mam na tu myśli seniorów, którzy egzystują w małych wsiach, często w samotności, bez możliwości komunikowania się z otoczeniem za pomocą najnowszych komunikatorów informacyjnych. Do tej grupy należą również seniorzy będący pod opieką najbliższych, którzy nie mówią im o takich możliwościach w obawie przed ewentualną chęcią uczestnictwa, co wiąże się z dodatkowymi kosztami i koniecznością zmian organizacyjnych w dotychczasowym stylu życia domowników.

Innym istotnym czynnikiem decydującym o życiu społecznym osób starszych jest zła opieka i wsparcie lub jego brak ze strony najbliższej rodziny. Coraz częściej mamy do czynienia z sytuacjami, gdzie pochłonięci swoimi problemami młodzi zapominają o potrzebach ludzi starszych i odpowiedzialności za ich los. Rodzina ma ogromny wpływ na sytuację społeczną seniora, na to, jaką pełni on w niej rolę i jaką zajmuje pozycję. Siła więzi z pozostałymi członkami rodziny ro-

śnie wprost proporcjonalnie do wieku seniora. Wynika to głównie z faktu, że wraz z latami ubywa znajomych i przyjaciół. Maleje liczba spotkań towarzyskich, możliwość współpracy, wymiany myśli i poglądów. Z odejściem na emeryturę wiąże się ograniczenie kręgu znajomych, koleżanek i kolegów, dlatego rodzina i jej rola w życiu osób starszych ma największe znaczenie. Od jej członków i relacji, jakie zostaną ukształtowane między wszystkimi krewnymi (zarówno najbliższymi, jak i dalszymi) zależy to, czy starszy członek rodu będzie miał komfort przeżywania ostatniego etapu swojego życia z poszanowaniem jego godności i praw.

Jednostka w okresie późnej adolescencji odsuwa się od większych kręgów społecznych, a dom rodzinny staje się dla niej miejscem największej aktywności. W ten sposób senior chce najczęściej nadrobić „stracony czas”, kiedy podejmując pracę zarobkową, nie miał wiele miejsca w swoim życiu dla dzieci i pozostałych krewnych. Tylko dobrze funkcjonująca rodzina jest wsparciem dla osoby starszej. Prawidłowo poukładane relacje pozwalają czuć się seniorowi potrzebnym i wartościowym. Rodzina musi pamiętać, że odpowiada także za zaspokojenie jego podstawowych potrzeb, w tym

(...) potrzeby bezpieczeństwa, przynależności, uznania. Dobre kontakty rodzinne (...) są źródłem równowagi emocjonalnej, zdrowia psychicznego oraz aktywności, dają poczucie uczestnictwa w życiu społecznym, pomagają przystosować się do starości, przyczyniają się do rozwoju osobowości, sprzyjają dodatniemu bilansowi życiowemu (Leszczyńska-Rejchert 2006, s. 90).

Osoby starsze, mimo swego wieku, pełnią różne rodzinne role. Jedną z najważniejszych i naturalnych jest rola dziadków. Utożsamienie się z rolą babci czy dziadka to moment szczególnie radosny w życiu osób starszych. Okazja podjęcia opieki nad wnukiem daje możliwość aktywności, spędzania wolnego czasu w towarzystwie bliskich, a ponadto wynagradza brak lub ograniczony kontakt z osobami spoza rodziny, ze społeczeństwem. Osoby starsze, cieszące się dobrym zdrowiem, aktywne fizycznie, niepracujące, częściej wykazują chęć opieki nad wnukami. Relacje dziadkowie – wnuki są bardzo ważne, ponieważ obie strony uczą się od siebie nawzajem, przekazują sobie różne wartości. Wnuki dla dziadków są często „oknem” na współczesny świat. Poza tym kontakty między nimi pozwalają dziadkom na przedłużenie ich egzystencji, są nieocenionym źródłem historycznych wspomnień i życiowych doświadczeń. Wspólne spotkania i rozmowy sprawiają, że dziadkowie czują się potrzebni, co nie pozostaje bez wpływu na stan ich zdrowia psychofizycznego oraz jest formą aktywności. Bycie babcią czy dziadkiem nadaje nowy sens życiu, pozwala dzielić się doświadczeniem, pełnić funkcje doradcze, kształtować postawy moralne i wdrażać wartości religijne.

Osoby starsze muszą spotykać się z młodszymi po to, aby razem doświadczać, nawzajem się wzbogacać wiedzą na temat tego, co było, tego, co jest i tworzyć wspólny obraz rzeczywistości na przyszłość. Ważnym elementem dialogu międzypokoleniowego jest umożliwienie wzajemnej wy-

miany nie tylko doświadczeń związanych z pełnieniem ról rodzinnych, ale także doświadczeń związanych z pełnieniem różnych ról społecznych, politycznych czy historycznych (Weissbrot-Koziarska 2014, s. 22).

Rodzinny dom jednak nie zawsze jest miejscem, w którym senior czuje się dobrze. Współcześnie rodzina ulega licznym przeobrażeniom, które często są przyczyną osamotnienia osób starszych lub zaniedbywania opieki nad nimi.

Wszystko to może prowadzić do procesów wycofania się z życia, do bierności, frustracji, do potrzeby korzystania z pomocy innych, z opieki lekarskiej, rehabilitacji, a nawet do hospitalizacji (...), czy też do konieczności przeniesienia się do instytucji opiekuńczej. Przy słabym stanie zdrowia zwiększa się zależność od innych, a u osób wymagających długotrwałej terapii i opieki nasila się stan apatii i bierności. Trudności związane ze zdrowiem obniżają jakość życia ludzi starszych. Ponadto problemy zdrowotne osób starszych wiążą się zazwyczaj z innymi problemami, jak problemy materialne, mieszkaniowe (...) (Leszczyńska-Rejchert 2006, s. 73).

Brak odpowiedniej opieki i wsparcia ze strony najbliższych dla osób starszych jest przyczyną wielu konfliktów, które mogą przybierać różne formy i występować z różną częstotliwością. Niekiedy ich końcowym efektem jest przemoc wobec seniora, o czym zazwyczaj wielu z nich nie zdaje sobie sprawy lub nie chce nazwać po imieniu faktu występowania tego zjawiska.

PRZEMOC WOBEC OSÓB STARSZYCH

Ludzie starsi niechętnie mówią o przemocy stosowanej wobec nich. Szczególnie w sytuacji, gdy sprawcami są najbliżsi członkowie rodziny. Tłumaczą to m.in. poczuciem odpowiedzialności za zachowanie swoich dorosłych dzieci, zgodnie z przekonaniem, że tak sobie je wychowali. Ponadto milczenie jest często wynikiem wstydu za występujący stan rzeczy oraz braku informacji na temat możliwości uzyskania pomocy i wsparcia ze strony instytucji lub przekonanie o jej bezskuteczności. Niejednokrotnie osoby starsze milczą ze strachu przed zemstą, pogorszeniem swojej dotychczasowej sytuacji oraz przed utratą pozycji społecznej przez rodzinę. Boją się też konsekwencji w postaci m.in. ograniczenia kontaktów z wnukami, osamotnienia czy umieszczenia w domu opieki. Seniorzy mają poza tym problem ze zdefiniowaniem zachowań przemocowych, osłabiając najczęściej skalę i siłę ich występowania. Tłumaczą stosowaną przemoc frustracją najbliższych, spływając ją do zachowań złośliwych czy agresywnych o krótkotrwałym działaniu.

Sytuacja krzywdzonej osoby starszej jest trudna i wielowątkowa. Bardzo często dodatkowo komplikuje ją zależność materialna, mieszkaniowa i emocjonalna od sprawcy przemocy. „Innym powodem milczenia jest ten leżący w charakterze przemocy – ofiary są często zamykane w domu, odcinane od otoczenia i świata

zewnątrznego, dostępu do telefonu i lekarza” (Wawrzyniak 2007, s. 266). Starsi, z racji wieku i stanu zdrowia, są też mniej mobilni. Kolejnym powodem nieujawniania przemycy przez seniorów jest „niedowierzenie i doświadczanie lekceważenia ze strony osób trzecich, którym zdołało się powiedzieć, zgłosić swój dramat” (Wawrzyniak 2007, s. 266). Jak wykazują liczne badania¹, przemoc wobec starszych występuje i stanowi nie tylko zagrożenie dla ich życia, ale także jest problemem społecznym, który przybiera na sile, dlatego nie można udawać, że nie się nie dzieje.

Badania przeprowadzone w pierwszym kwartale 2015 r. dzięki wolontariuszom i studentom z Koła Naukowego Pracowników Socjalnych Uniwersytetu Opolskiego pozwoliły zebrać informacje na temat przemycy wobec osób starszych, jaka miała miejsce w ich domu rodzinnym. Przeanalizowano sytuację 32 seniorów z województwa dolnośląskiego i śląskiego, z czego wynika, że 18 z nich doświadcza przemycy domowej. W trakcie prowadzonych rozmów okazało się, że niemal wszyscy badani mają problem ze zdefiniowaniem negatywnych zachowań swoich najbliższych. Najczęściej stosowaną wobec nich przemoc nazywają pojedynczymi atakami, które ich zdaniem są wynikiem złości i nagromadzonej frustracji sprawców. Osoby starsze często usprawiedliwiają złe zachowania swoich najbliższych, biorąc winę na siebie. To typowa reakcja, która występuje na linii sprawca – ofiara w sytuacji, gdy funkcjonowanie ofiary jest uwarunkowane zależnością od sprawców. Nasi badani z tego powodu niemal zawsze mieli uzasadnienie dla zachowań przemocowych swoich najbliższych, nie nazywając ich działań bezpośrednio przemocą.

Szczegółowa analiza przeprowadzonych wywiadów pozwoliła określić pewne powtarzające się, nieakceptowalne zachowania wobec osób starszych. Wyniki pokazały, że najczęstszą formą przemycy wobec osób starszych jest przemoc fizyczna (11 badanych wskazywało na takie zachowania, jak poszturchiwanie, szarpanie, popychanie, ograniczenia w dostępie do środków higieny, rzadka zmiana pościeli, niepranie ubrań, nieregularne dostarczanie posiłków itp.). Drugą w kolejności była przemoc ekonomiczna (9 badanych), polegająca głównie na odbieraniu części lub całości emerytury, zmuszaniu do uiszczania tzw. opłaty za lokatorstwo, dokładaniu się do budżetu domowego, co seniorzy odbierali w aspekcie traktowania ich jak obce osoby w domu. Nieco rzadziej pojawiała się przemoc psychiczna (6 osób), co być może wynika z faktu trudności definiowania tego rodzaju przemycy nawet w gronie specjalistów, a co dopiero przez seniorów, dla których często wyzwiska czy straszenie ograniczeniem kontaktów z wnukami nie

---

¹ Badania ukazujące skalę zjawiska przemycy wobec osób starszych zostały zawarte m.in. w raporcie z badań profesjonalistów PAN Instytutu Psychologii z 2009 r., europejskich ramach odniesienia dotyczących zapobiegania zaniedbywaniu i przemycy wobec osób starszych z 2011 r. oraz w badaniach prowadzonych przez M. i J. Halickich.

mają takiego charakteru, szczególnie w tym drugim przypadku, gdy nasi rozmówcy twierdzili z uśmiechem na twarzy, że i tak wnuczek przyjdzie, zwłaszcza w sytuacji potrzeby finansowej.

Wskazując na najczęstszych sprawców przemocy, seniorzy podawali, że są to głównie osoby spoza najbliższego kręgu rodzinnego, zatem to nie mąż, córka czy syn, lecz najczęściej współmałżonkowie ich dzieci, a następnie wnuki lub osoby trzecie (np. wynajmowane opiekunki). Na pytanie, czy czują się bezpiecznie w swoim domu, najczęściej odpowiadali, że „tak”, choć spora grupa (11 osób) wolałaby mieszkać oddzielnie, ale w pobliżu najbliższych. Odpowiedzi te padały z ust tych badanych, którzy byli bardzo sprawni psychoruchowo, co na pewno pozwoliłoby im samodzielnie funkcjonować. Najbardziej przygnębiająca była odpowiedź dotycząca zaufania do instytucji publicznych, które mają dbać o dobrą jakość społecznego funkcjonowania seniorów. Spośród wszystkich badanych 22 wskazało, że nie wierzy, iż osoby trzecie z pełnym oddaniem wspierałyby je w ostatnim etapie ich życia. Sądzą tak głównie dlatego, że docierają do nich informacje o złym traktowaniu osób starszych przez lekarzy, pielęgniarki czy opiekunki w ośrodkach pomocy społecznej (opinię tę formułują głównie w oparciu o doniesienia medialne). Sami często doświadczali złych reakcji, zwłaszcza ze strony przedstawicieli służby zdrowia. Choć nie brakowało naszym badany optyimizmu i wiary w drugiego człowieka, to jednak w ich oczach można było dostrzec smutek spowodowany osamotnieniem i brakiem więzi z innymi członkami rodziny. Szczególnie seniorzy, którzy mieli problem z poruszaniem się wskazywali, że brakuje im kontaktów z dalszymi członkami rodziny, w tym z rodzeństwem.

Przedstawione analizy sytuacji rodzinnej osób starszych pokazują, że przemoc wobec nich ma miejsce i jest to problem ogromnej wagi. Nie można go zignorować, należy natychmiast podjąć kroki, które poprawią sytuację życiową współczesnych seniorów. Mimo, że funkcjonują liczne projekty polityczne, mające głównie na celu aktywizację osób starszych, to jednak wiele osób nie wie, a może nie chce wiedzieć, ile ich jest i w jakich warunkach żyją seniorzy, którzy nie uczestniczą w propozycjach społecznych aktywizatorów. Istnieje zatem ogromna potrzeba wykształcenia dużej grupy specjalistów, którzy nie tylko zajmą się realizacją dobrych praktyk dla seniorów, ale także diagnozą sytuacji życiowej tych nieuczestniczących w życiu publicznym, którzy swój los powierzyli najbliższemu, nie mając często dostępu do życia w szerszym społeczeństwie. Mamy już w naszym kraju asystenta osoby niepełnosprawnej i asystenta rodziny. Istnieje jeszcze konieczność kształcenia do nowej specjalności w pracy socjalnej, jakim będzie asystent osoby starszej.

KSZTAŁCENIE ASYSTENTÓW OSOBY STARSZEJ

Przemoc, w tym domowa, jest ogromnym zagrożeniem występującym w wielu społeczeństwach. Mimo licznych opracowań strategicznych i zaangażowania wielu osób czy instytucji, skala tego zjawiska nie maleje, lecz rośnie. Nie ma mowy, aby asystentem osoby starszej była osoba chętna do pracy z seniorami i przeszkolona na kilkugodzinnym kursie specjalistycznym. Tu same chęci nie wystarczą w połączeniu z namiastką wiedzy na temat funkcjonowania jednostki w późnym okresie adolescencji. Problematyka związana ze starością i procesami starzenia się jest złożona i wieloaspektowa. Trudności z rozpoznawaniem i nazywaniem problemów oraz potrzeb osób starszych (w tym zjawiska przemocy i jej objawów) mają nawet specjaliści zajmujący się tą tematyką. W przypadku przemocy wobec osób starszych mamy do czynienia z dodatkowym utrudnieniem, jakim jest milczenie ofiar. Obawa i lęk przed zemstą w przypadku ujawnienia faktów i skali działań przemocowych jest u osób starszych wyjątkowo silna. Przeżycie wielu lat nauczyło ich bowiem, jak bardzo cenny jest każdy dzień spędzony w gronie najbliższych i przyjaciół, dlatego chcą spędzić ostatnie lata w warunkach niezagrażających ich życiu, w spokojnej i ciepłej atmosferze. Z tego powodu często nie zgłaszają faktu znęcania się nad nimi, a nader często akty przemocy nazywają pojedynczymi atakami złości, niejednokrotnie stawiając się w pozycji prowokatora tych działań.

Asystenci osób starszych nie mogą wykazywać się tylko dobrą wolą pracy z seniorami, lecz muszą mieć dużą wiedzę na temat starości, procesu starzenia się, chorób z tym związanych i niepełnosprawności. Poza tym konieczne jest posiadanie określonych kompetencji w połączeniu z moralnymi i etycznymi podstawami. Do pracy z osobami starszymi trzeba być dobrze przygotowanym. Nie zapominajmy, że seniorzy to często osoby sfrustrowane, zamknięte w sobie i przygnębione. Zresztą to właśnie tacy ludzie najbardziej potrzebują wsparcia, gdyż aktywni seniorzy samodzielnie wyjdą z domu i skorzystają z oferty przygotowanej dla nich przez środowiska lokalne. Istnieje zatem natychmiastowa konieczność specjalistycznego opracowania, przygotowania i wdrożenia programów kształcenia dla osób, które chcą pomagać seniorom w ich życiu. Należy to kształcenie połączyć z treściami przedmiotu, które wypracowało wiele dyscyplin naukowych z obszarów wiedzy społecznej, humanistycznej i medycznej. Tylko taka wielowymiarowa edukacja przyczyni się do przygotowania młodych ludzi do pracy z osobami starszymi, a społeczeństwu zapewni warunki do poprawy sytuacji tej grupy społecznej, która w najbliższych i kolejnych latach będzie najlicniejszą grupą w wielu krajach, w tym w Polsce. Proces demograficznego starzenia się społeczeństwa powoduje wiele wyzwań, którym państwo i administracja samo-

rządowa muszą sprostać. Główne obszary dla ich zadań to polityka społeczna i ochrona zdrowia, które odnoszą się również do wielu innych kompetencji państwa. Piotr Błędowski (2012, s. 201–202) podaje, że

(...) o skuteczności realizowanych w stosunku do starszej generacji działań decyduje kilka elementów, z których trzy należy uznać za najważniejsze. Są to:

- prawidłowa i systematycznie aktualizowana diagnoza sytuacji i potrzeb starszego pokolenia,
- monitorowanie działań podejmowanych przez rozmaite podmioty na szczeblu krajowym i lokalnym,
- racjonalna gospodarka publicznymi środkami, przeznaczanymi na realizację tych działań.

Biorąc pod uwagę wymienione prawidłowości w tworzeniu programów kształcenia asystentów osób starszych, trzeba podkreślić, że jest to zadanie, któremu mogą sprostać tylko ośrodki o wysokim poziomie edukacji, posiadające wyspecjalizowaną w tym zakresie kadrę. Żaden kurs czy krótkoterminowe szkolenia nie są w stanie tego zapewnić. To zadanie stoi przed uczelniami wyższymi, w których naukowe osiągnięcia i wiedza z wielu dyscyplin naukowych stwarzają warunki do długoterminowego przygotowania młodzieży do rzetelnego wypełniania roli asystenta osoby starszej.

ZAKOŃCZENIE

Wzrost liczby osób starszych i postępujący w szybkim tempie proces starzenia się społeczeństwa oznacza zmiany w funkcjonowaniu państwa jako całości i jego struktur (w tym osób fizycznych, instytucji i organizacji w spójnym i kompleksowym działaniu przeciwko stosowaniu przemocy wobec tej grupy obywateli). Ważne w tej kwestii jest opracowanie i wdrożenie programów edukacyjnych przygotowujących do pracy asystentów osób starszych, posiadających kompetencje koordynacji i współpracy z rodzinami i instytucjami zajmującymi się leczeniem, terapią, opieką i aktywizacją seniorów. Konieczne jest także dokonanie zmian w programach nauczania i wychowania pod kątem kształtowania określonych postaw młodych ludzi wobec osób starszych i umiejętności kształtowania prawidłowych relacji międzypokoleniowych. Brak odpowiedniego przygotowania młodego pokolenia do organizacji wsparcia i opieki nad starszymi członkami rodzin znajdzie swoje negatywne odbicie w gospodarce państwowej i obciążeniach finansów publicznych spowodowanych narastającą falą oddawania osób starszych pod opiekę instytucji państwowych. To z kolei, w wielu przypadkach, może być przyczyną pogarszania się ich stanu zdrowia, w tym psychicznego, co wymusi na państwie organizowanie dodatkowo wysoko specjalizowanej, kosztownej opieki senioralnej.

Zdrowotne, materialne czy społeczne problemy, na jakie napotykają w swoim życiu osoby starsze, są często przyczyną ich ekсклюzy społecznej. Brak środków

na zaspokojenie podstawowych potrzeb jest również przyczyną zerwania kontaktów towarzyskich i niekorzystania z wyższej kultury masowej. Geriatrizy, gerontolodzy, psychologowie i pedagodzy społeczni, w kręgu zainteresowania których mieści się problematyka jakości funkcjonowania jednostki w jesieni życia, podkreślają, że zjawisko to wymaga coraz większego zainteresowania i troski zarówno ze strony państwa, jak i społeczności (w tym środowisk lokalnych) w zakresie zabezpieczenia potrzeb egzystencjalnych seniorów. Niepodważalny jest fakt, że seniorzy, częściej niż młode pokolenia, doświadczają konsekwencji zmian, jakie nastąpiły w wyniku procesów transformacji ustrojowej, w tym nasilających się negatywnych skutków globalizacji i nieładu społecznego. Nie bez znaczenia są występujące wśród młodych ludzi stereotypy myślenia o seniorach i związana z nimi niechęć wobec starszych. Trudności te u osób po 60. roku życia często przekraczają ich możliwości psychospołeczne i są czynnikiem, który obniża jakość ich społecznego funkcjonowania (Konieczna-Woźniak 2005, s. 51–69). Marginalizacja społeczna osób starszych jest także spowodowana faktem postrzegania ich jako osób bezwartościowych, nikomu niepotrzebnych, czasami nawet zawadzających w życiu. Z racji wieku seniorzy mają mniejsze umiejętności przystosowania się do szybkiego tempa życia, podążania za dynamiką zmieniającego się otoczenia i pojawiających się wciąż nowych technologii.

Szczególne miejsce wśród czynników ekskluzji osób starszych zajmuje wykluczenie związane z brakiem umiejętności posługiwania się i dostępu do nowoczesnych narzędzi informacyjnych. Warto dodać, że współczesny świat odnotowuje nie tylko ogromny przyrost gadżetów i nowinek technologicznych. Zmianie uległy również przeobrażenia struktur wewnątrzrodzinnych. Aktualnie mamy do czynienia z kryzysem rodziny wielopokoleniowej, co często jest przyczyną złych relacji osób starszych z pozostałymi członkami rodziny. Wobec tych wyzwań instytucje przygotowujące ludzi do pracy z osobami starszymi nie mogą przejść obojętnie. W obliczu wszystkich współczesnych zagrożeń, których seniorzy są integralną częścią, istnieje konieczność wykształcenia asystentów osób starszych z konkretnymi umiejętnościami i odpowiednią wiedzą. Muszą to być ludzie nie tylko empatyczni, ale także dobrze przygotowani i odpowiedzialni za bezpieczeństwo tej grupy obywateli naszego kraju.

BIBLIOGRAFIA

- Błędowski P. (2012), *Polityka wobec osób starych – cele i zasady*, „Studia BAS”, 2 (30).
GUS, *Starzenie się ludności*, www.stat.gov.pl/gus/definicje_PLK_HTML.htm?id=POJ-1718.htm (dostęp: 07.01.2016).
Konieczna-Woźniak R. (2005), *Seniorzy w społeczeństwie wiedzy i informacji*, [w:] A. Fabiś (red.), *Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie. Wybrane zagadnienia współczesnej gerontologii*, Sosnowiec: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu.

- Leszczyńska-Rejchert A. (2006), *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Wawrzyniak J. (2007), *Socjologiczne i psychopedagogiczne aspekty przemocy*, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.
- Weissbrot-Koziarska A. (2014), *Dialog międzypokoleniowy – wspólnym celem Europy*, [w:] O. Żuk, I. Dzieńdziora-Frelich (red.), *Aspekty starzenia się organizmu*, Opole: Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa, Studio Impreso Przemysław Biliczak.

SUMMARY

Currently observed dynamics of demographic processes tends to take actions that would support implementation of the needs and expectations of older people. This applies both to state social policy, as well as the construction of educational programs that will help to prepare professionals to prevent seniors' social exclusion. It cannot be done anyhow, because demographic changes we are witnessing imply a number of consequences of economic, social, cultural and educational, whose elements are elderly. The constantly growing number of elderly people and increasing their social activity caused a need for professional training of specialists in the field assistant for the elderly interdisciplinary wider understood as part of system of care and support of the elderly.

Keywords: assistant elderly; support; care; assistance; training; specialization